

Sotaharjoitusjutut ja varustelukulttuuri

Sota on joukkotiedotusvälineille aiheista antoisimpia. Suomi ei ole sotinut yli neljäänkymmeneen vuoteen, mutta tämä ei ole silti antanut aihetta hylätä kokonaan teemaa "Suomi ja sota". Milloin ollaan huolestuneita Lapin muodostamasta sotilaallisesta "tyhjiöstä", minne hakeutuu "lentävä maali", milloin puhutaan siitä mahdollisuudesta, että supervaltojen välinen ydinsota ulottuisi myös Suomeen. Puhumattakaan niistä kulttuurituotteista, jotka ovat keskittyneet menneiden sotien muistoihin.

Myös nykyisen armeijamme sotaharjoitukset ja niistä uutisoiminen ovat osa sitä diskurssia, jossa käsitteen "sota" alle mieleemme jäsentyy kuva kaikesta siitä, mitä tuolla käsitteellä tarkoitamme. Millainen **sodankuva** suomalaisten tajunnassa on? Voidaan olettaa, että tuo kuva on ainakin osittain yhteneväinen sen sodankuvan kanssa, jollainen on löydettävissä seuraamistamme joukkotiedotusvälineistä. Yhä harvemmaksi käy se sukupolvi, jolle sota on ollut mitä konkreettisinta elinympäristöä. Yhä useammalle sota on sitä, miksi sen kuvailevat muut (vanhemmat, opettajat koulukirjoineen, joukkotie-

dotusvälineet, armeija).

Tarvitaan sotaa koskevan diskurssin analyysia. Tässä jutussa analyysin kohteeksi on otettu se, mitä ja miten Suomen suurin päivälehti - **Helsingin Sanomat** - kertoo meille sotaharjoituksista, miten tämä lehti omalta osaltaan luo mieleemme tiettyä kuvaa sodasta ja sotimisesta. Teoreettisena lähtökohtana tiedotustutkimuksellisesti on se, että joukkotiedotusvälineet ovat nimenomaan yhteiskunnan ideologiseen kenttään kuuluvia "valtiokoneistoja" (ks. Althusser 1984). Kyseessä on lähemmin brittiläisen Birminghamissa toimivan CCCS-tutkimuslaitoksen (Centre for Contemporary Cultural Studies) viestintäteorian hyödyntäminen suomalaisissa puitteissa (ks. esim. V. Pietilä 1985, Paldán 1980a, 1980b, 1982). Metodina on laadullinen sisällön erittely, tarkemmin: **diskurssianalyysi**. Tarkoituksena on päästä analyysissa pintatasoa (denotaatiota) syvemmälle (konnotaatioon). Analysoitavasta tekstistä etsittävä ideologia (jota nimitän varusteluideologiaksi) ei välttämättä aina löydy kvantitatiivisen, pintatasolle jäävän sisällön erittelyn keinoin kysymällä "mitä"-kysymyksiä.

Nyt sensijaan on tarkoitus kysyä, miten teksti on rakentunut, millaisista merkeistä se on koostunut ja millaisissa suhteissa nuo merkit ovat toisiinsa. (Diskurssianalyysista ks. esim. V. Pietilä 1986, van Dijk 1983).

Varustelukulttuuri ja -ideologia

Oletuksena on, että analysoitavista sotaharjoitusjutuista mahdollisesti löytyvä ideologia on nimenomaan **varusteluideologiaa**. Tälle ideologialle on ominaista, että se ohjaa tulkintoja suuntaan, jossa sotiminen ja aseet nähdään nimenomaan turvallisuutta ja yhteisyyttä tuottavina asioina. Robin Luckhamin (1984) mukaan varusteluideologia on osa laajaa **varustelukulttuuria**, aseiden alakulttuuria, joka koostuu paitsi aseista ja puolustusstrategioista, myös niihin liitetystä merkityksistä, myyteistä ja arvoista.

Varusteluideologia vaikuttaa kielen tasolla, jopa siinä määrin, että on alettu puhua **varustelukiellestä** (ks. esim. Chilton 1982). Tähän mennessä tämä kieli on kuitenkin lähinnä liitetty vain supervaltioihin ja niiden ydinaseista puhumiseen. Varustelukulttuuri ja sen kieli eivät kuitenkaan ole yksistään supervalloista lähtöisin olevaa, ne eivät myöskään rajoitu luomaan positiivista merkitysympäristöä vain ydinaseiden ympärille. Suomessa vallitseva varustelukulttuuri hylkii ydinaseita (esimerkiksi aloitteet ydinaseettomasta Pohjolas-ta). Maassamme vallitsevan hegeemonisen varustelukulttuurin omalautaisuus on siinä, että se on nimenomaan konventionaalisten aseiden ja sodankäynnin alakulttuuria ja oma varustelukielemme pyrkii ydinaseiden aikakaudella luomaan uskot-

tavuutta ja auktoriteettiä konventionaalaiselle sodankäynnille.

Monesta muusta maasta poiketen Suomessa ei voida osoitella sormella "niitä", jotka olisivat suoranaisesti uhkaamassa kansallista turvallisuuttamme. Korkeintaan maassamme voidaan puhua peitelystä "neulanpistokiehen" avulla Neuvostoliiton uhkasta. Tämä kieli on ideologista kuten varustelukielikin: neulanpistokielessä ei ole tärkeitä se mitä Neuvostoliitosta kerrotaan, vaan se miten itäisestä naapuritamme kerrotaan nojautuen kansalaisyhteiskunnan kielen stereotyyppiseen, myyttiseen ja asenteelliseen aineistoon. (Immonen 1985, 7-9.)

Analyysimetodista

Analyysini kohteena olevat sotaharjoitusjutut ovat nimenomaan Helsingin Sanomista poimittuja kahdesta syystä: lehti on maamme suurin päivälehti ja se on sitoutumaton. Suomessa harjoitetun hegeemonian kannalta laajalevikkinen ja puolueettomaksi katsottu sanomalehti on mitä merkittävin "neljäs valtiomahti". Gramscilaisittain: lehden "ideologiattomuus" tekee siitä mitä vahvimman ideologisen vaikuttajan. Se ei ole ideologinen suhteessa johonkin poliittiseen aatesuuntaukseen tai puolueeseen, vaan suhteessa koko valtioon. Juuri valtio on "hegeemonian organisoija" (Hall ym. 1981, 115).

Koska analysoitavana on vain muutama sotaharjoitusjuttu merkityksellisenä diskurssina, ei aineiston luokittelu ja jäsentäminen kvantitatiivisesti ole ollut tarpeen. Pyrkimyksenä on ollut tarkastella jokais-ta juttua tekstinä, joka on oma kokonaisuutensa omine sisäisine jännitteineen, tekstinä, jonka lukijalleen tarjoamat tulkintamahdolli-

suudet eivät rajoitu vain ilmisälön tasolle. Jos halutaan mennä ilmisälttöä syvemmälle, ideologian ja myyttien tasolle, on kriittinen katse kiinnitettävä siihen kieleen ja yleisemmin siihen esitystapaan, jolla nuo tekstit tarjoutuvat lukijoiden tulkittaviksi.

Tällä tavalla yhden ainoan sanomalehtijutun analyysi venähtää helposti monen liuskan pituiseksi erittelyksi. Tarkoituksena on kuitenkin ollut välttää "musta tuntuu"-metodi: pelkkä tekstin syväluke ei riitä, lisäksi tarvitaan tekstin merkitysympäristön hallintaa. Esimerkiksi tässä tapauksessa kyseen tuleen tulee koko se sodan ja rauhan kysymyksiin liittyvä merkitysympäristö, jollaisen keskellä me suomalaiset elämme: siinä on oma paikkansa niin talvi- ja jatkosodalla sekä Väinö Linnalla, kuin myös Tähtien sodalla ja risteilyohjuksilla.

Ruotsin naiset miesten koulussa

Ensimmäinen esimerkkijuttu on julkaistu Helsingin Sanomissa 5.8. 1984. Tämä kokosivun juttu käsittelee ruotsalaisten naisten kokemuksia maansa armeijan leivissä.

Jutun otsikkona on "Ruotsin naiset miesten koulussa". Jutusta rakentuvaa ideologista diskurssia voidaan lähteä etsimään erityisesti sen kuvituksesta. Kuvituksena on viisi valokuvaa, jotka esittävät naissotilaita suorittamassa sotaharjoitusaskareitaan. Yhdessä kuvassa Ewa Harila "panee hiukset palvelukuntoon". Toisessa kuvassa Maria Karlsson vetää sukkaa jalkaansa. Kolmas kuva näyttää naisen kätet rynnäkkökiväärin piipulla, kuvateksti kuuluu: "Kynnetkin kunnossa". Neljäs on lähikuva Katarina Niklassonin kasvoista "harjoitusvarusteis-

sa", korvilla hänellä on kuulosuojat ja päässä suojapäähine. Viides kuva on jälleen lähikuva naisen käsistä, jotka nyt panevat konekiväärin panoksia vyöhön.

Jutun tekstipuoli todistelee everstiluutnantin ja kapteenin (miehiä) suulla, kuinka "tasa-arvon nimissä päätetty naisten pääsy armeijan erikoisjoukkoihin oli kova pala kantahenkilökunnalle". Ruotsalainen kansankoti-demokratia sai kuitenkin jälleen yhden osavoittonsa tiellä kohti sukupuolten välistä tasa-arvoa. Tytöt näyttävät pärjäävän miesten töissä armeijassakin. "Loppujen lopuksi tämä on samanlainen kysymys kuin saako nainen pelata jalkapalloa", todistelee kapteeni Petterson ja jatkaa: "Asenteet muuttuvat, 10 vuoden kuluttua Suomen armeijassakin on naisia." (Korostus IT.)

Muu osa jutusta kertoo tyttöjen tekemisistä ja tunnelmista harjoitusten aikana. Kun kapteeni huutaa: "Venäläiset tulevat", ryntäävät tytöt hyökkäykseen. Harjoitusten välillä ehtii yksi työstä käydä sadan kilometrin päässä kasarmilla hakemassa unohtamiaan e-pillereitä. Ewa Harila kertoo toimittajalle, kuinka häntä ennen harjoituksia huoletti hygienian hoito niiden aikana. Kokemukset ovat kuitenkin olleet myönteisiä. Naissotilaiden toiminnassa hän korostaa vapaaehtoisuutta: "jos ei jaksaa, saa keskeyttää". Ewa kertoo myös että hänen sulhasensa hyväksyi tytön päätöksen mennä armeijaan. Aseissa piilevä kuoleman uhkakin on paljastunut välähdyksenomaisesti Ewalle:

"sitä vaan tunki toisella kädellään tasakuun sokaan rengasta muistona ensimmäisestäään ja huolehti, ettei se huku. Vaikka toisessa kädessä oli esine, jolla voi tappaa ihmisiä. Ajattele, sillä pienellä metallimunalla voi tappaa vaikka kuinka monta ihmistä."

Varusteluideologia on heikko ideologia. Tämä tarkoittaa sitä, että sen on jatkuvasti "lainattava" sisältöä muilta ideologioilta. Tässä jutussa, erityisesti kuvituksessa, varusteluideologia "lainaa" sisältöjä maskuliinisuutta ja feministisyyttä korostavista ja alleviivaavista ideologioista (vrt. Winship 1981, 30). Jutun keskeinen ideologinen sanoma on: nainen voi olla nainen armeijasakin. Artikkelin valokuvien esittämät naisimagot näyttävät hämmästyttävän paljon muistuttavan tyypillisten mainoskuvien naisimagoja. Siinä missä mainoksen naisimago on esillä esimerkiksi pesuaineen yhteydessä, on näiden kuvien naisimagot valjastettu markkinoimaan armeijaa, sodankäyntiä ja aseita. Mitä naisellisuuden ideologiaa teemoja näistä kuvista sitten on löydettävissä? Bergerin mukaan mainosten naiset ovat aina katseobjekteja:

"Miehet katsovat naisia. Naiset katsovat itseään katseiden kohteena. Tämä ei määrää vain useimpia suhteita miesten ja naisten välillä vaan myös naisten suhteita itseensä. Nainen katsoo itseään miehen silmin: se mitä hänessä katsotaan on nainen. Näin hän muuttaa itsensä objektiksi - erityisesti katseobjektiksi, jota katsotaan." (Berger 1972, 47, ks. myös Winship emt. 34.)

Tämän jutun kuvat kertovat naisista, jotka huolehtivat ulkonäöstään, itsestään katseobjektina, naiselle yleensä oudossa ympäristössä - sotaharjoituksissa. Mutta näköjään myös armeijassa nainen voi olla nainen, katseobjekti, joka näyttää miehen silmissä kauniilta (hiuksia pannaan palveluskuntoon, kynnetkin ovat kunnossa jne).

Bergerin mukaan "miehet toimivat, naiset näyttäytyvät" mainoksissa (emt.). Tämän paikkansapitävyys

tarkasteltavana olevan artikkelin kohdalla voidaan todistaa vaikkapa pienellä ajatuskokeella. Jos jutun kuvissa naisten tilalla olisivatkin miehet täsmälleen samoissa puuhissa, niin miltä se näyttäisi? Kuvat tuntuisivat jotenkin luonnottomilta: miehinen mies keskellä sotaharjoituksia kampaamassa hiuksiaan! Tai miten olisi lähikuva miehen sormista hellästi hyväilemässä aseensa kylmää terästä? Näyttää siltä, että valokuva miehistä sotaharjoituksissa ei yksinkertaisesti voi esittää edellämainittuja näkyjä. Metonyminen valinta siitä, miten miehiä esitetään sotaharjoituksissa, sulkee pois edellämainitut mahdollisuudet. Sen sijaan valokuvien esittämät miehet mitä suurimmalla todennäköisyydellä **tekevät** jotain, heidän toimintansa kohdistuu johonkin muuhun kuin heihin itseensä: he hyökkäävät, ampuvat, rakentavat iglua, punovat ansalankoja jne. Huomattava kuitenkin on, että yksi tämän artikkelin kuvista esittää naista - naisen käsiä - toiminnassa, jossa ei ole kyse pelkästä kaunistautumisesta: lähikuva käsistä, jotka panevat panoksia vyöhön. Mutta silti tässäkin kuvassa leimaa-antavinta on naisellisuuden korostuminen.

Kuvassa on naisen kädet vain ranteisiin saakka, esillä ovat korostetusti sormien pitkät kynnet. Naisten esitystapa mainoksissa on metonyminen: osa edustaa kokonaisuutta (Winship emt 25). Nainen esitetään mainoskuvissa hyvin usein pelkkinä yksityiskohtina, harvemmin kokonaisuutena. Naisellisuutta ja seksuaalisuutta merkitsemään riittävät esim. naisen sirosti ojennettu käsi, sääri, huulet jne. Kahdessa tämän jutun kuvassa nimenomaan naisen kädet ovat keskeisessä asemassa. "Kynnetkin kunnossa" -kuvassa naisellisuuden esittämisen

kannalta olennaista on, että kädet lepäävät aseeseen piipulla toimitettomina eivätkä purista piippua rystyset valkoisina. Naisen kosketuksen kuuluu olla hellän hyväilevä, näin otteeseen tulee mukaan seksuaalisuutta. Rynnäkkökivääriä kevyesti koskettavat sormet eivät viestitä miehistä aggressiivista voimaa, vaan naisellista hellyyttä, lempeää seksuaalisuutta (psykoanalyttikko osaisi mennä analyysissä toki pidemmällekin).

Kuvatekstin tehtävänä on osoittaa kuvan katsojalle, mitä kuvassa pitää nähdä. Kaikista mahdollisista kuvan näkemistavoista tarjotaan katsojalle yhtä muiden kustannuksella:

"Teksti vastaa kysymykseen ... mitä se on? Teksti auttaa tunnistamaan puhtaasti ja yksinkertaisesti näkymän elementit ja näkymän itsensä; on kyse kuvan denotoidusta kuvailemisesta. Kuvatekstin avulla ankkuroidaan yhteen merkitykseen kaikista muista mahdollisista (denotoidusta) merkityksistä." (Barthes 1977, 39.)

Kuvien ensisijaiseksi tulkitsemistavaksi tarjotaan kuvatekstin avulla se, jonka halutaan menevän perille. Esim. hiuksiaan kampaava Ewa Harila "panee hiukset palveluskuntoon" eikä vaikkapa koeta "pysyä edes jotenkuten siistinä kun tukassa on monen päivän liat".

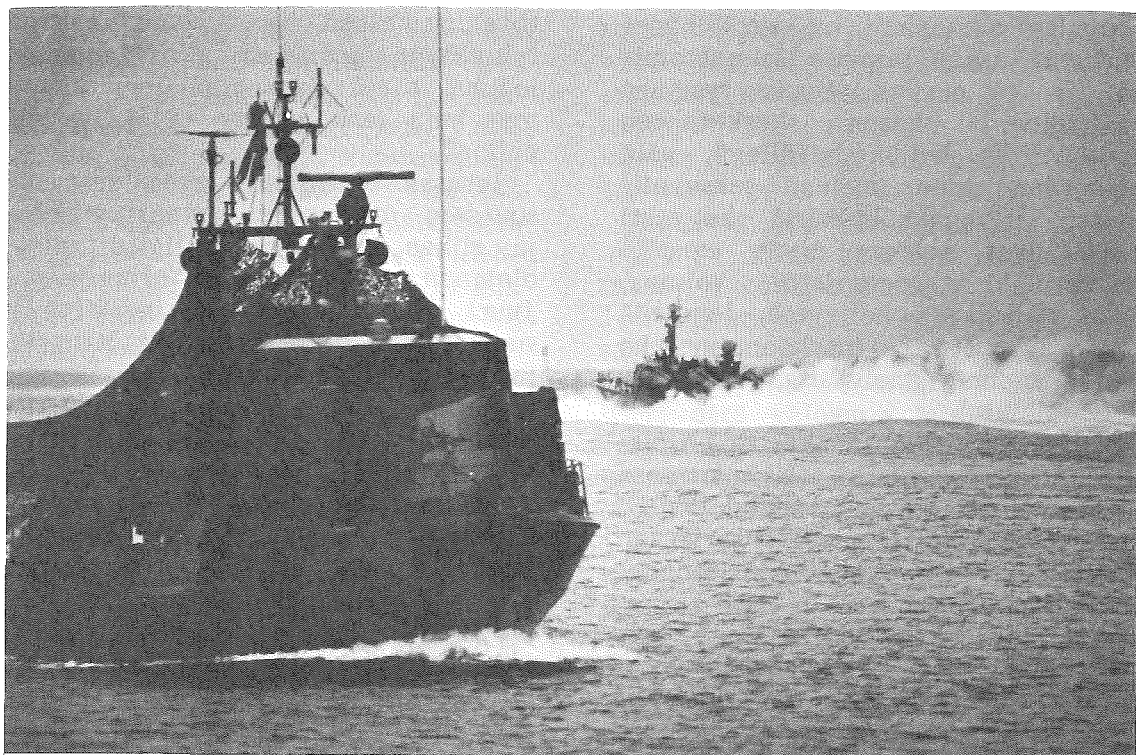
Naissotilaat, "tytöt", saavat kertoa tuntemuksistaan ja kokemuksistaan sekä uransa valintaan johtaneista tekijöistä. Tilanteenmäärittelyt saa jälleen hoitaa korkeamman statuksen omaava taho. Kapteeni Petterson luo viitekehysten koko kysymykselle naissotilaista: kyse on ensisijassa sukupuolten välisestä tasa-arvosta. Naisten osallistuminen sotaan ja sodankäyntiin, sodan

totaalistuminen, saa harmittoman ryhmätyön luonteen: "... loppujen lopuksi tämä on samanlainen kysymys kuin saako nainen pelata jalkapalloa".

Jutussa viitataan myös tulevaisuuteen, asenteiden muuttumiseen ja siihen, että naissotilaita tulee olemaan myös Suomen armeijassa. Juuri tämä kohta on merkittävä suomalaisen varustelukulttuurin ja -ideologian kannalta. Suomessahan on totuttu tulemaan monessa asiassa Ruotsin perässä. Nyt suomalainen varusteluideologiakin saa esimerkinsä Pohjanlahden takaa. Puolustuslaitokselle tehdään pehmeämpää imagoa. Armeijan annetaan ymmärtää tasa-arvoistuvan ja sallivan poikkeavuuksia - **nainen saa olla armeijassakin nainen**. Tässä mielessä meillä suomalaisilla näyttää olevan opittavaa Ruotsin puolustusvoimista.

Sukupuolten välistä tasa-arvoa siis korostetaan jutussa. Mutta tekstissä välähtää myös merkki epätasa-arvosta: Ewa Harila kertoo, että se oli hänen sulhasensa, joka hyväksyi hänen päätöksensä mennä armeijaan.

Sotaharjoitusten sodankuva on tässä jutussa perin vaaraton. Kyse on näköjään pelkästä rattoisasta oleilusta ulkoilmassa, jossa "saa keskeyttää, jollei jaks". Pienoiset epämukavuudet ovat toki kestettävissä. Päästetään muutama konekiväärisarja kohti rannalla kurkkivia pahviviikollisia, jonka jälkeen on jälleen aikaa vaikka lähteä noutamaan unohtuneita e-pillereitä sadan kilometrin päästä. Tosin yhtä naissotilasta hieman ajatteluttaa kädesään pitämänsä kranaatin tuhovoima. Mutta kuoleman läsnäolo käsi-kranaatin muodossa jää vain hetkeliseksi tunteeksi päivittäisen sotaharjoitusrutiinin velvollisuuksien lomassa. Kuoleminen sodassa vihollis-

lisen heittävästä käsikranaatista ei nouse mieleen. Saati sitten kuoleminen ydinsodassa.

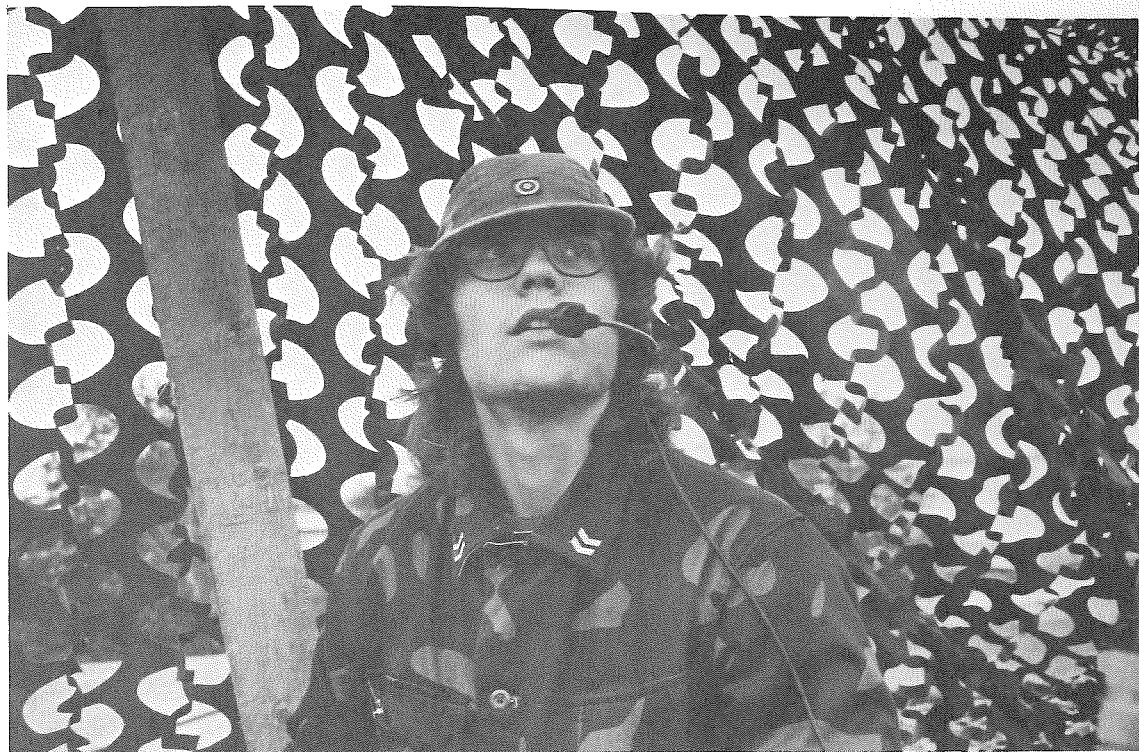
Stadin kundit Hesaa puolustamassa

Toinen esimerkkijuttu on tuoreempi sekä ajallisesti että varusteluideologisesti. Se on julkaistu Helsingin Sanomissa 19.10.1985 ja käsittelee Rannikkorykmentti 25:n syysharjoituksia.

Juttukokonaisuus alkaa premiärisivun vinkkijutulla, jossa on otsikko "Tykit jyskivät Helsingin rannikolla". Juttuun liittyy kolmen palstan värikuva, joka esittää ryhmää sotilaita tykkiryhmässä. Yksi sotilaista heiluttaa punaista lippua. Sisäsivun juttu käsittää noin puolet sivusta otsikolla "Stadin kundit puolustivat Helsinkiä". Jutun neljä valokuvaa esittävät 1) liikkeessä

olevia ohjusveneitä, 2) ilmatorjuntapatterin pitkätukkaista tulenjohtaliupseeria kasvokuvassa, 3) alikersantti lämmittelypuuhissa ja 4) rannikkotykistön hermokeskusta laitteineen ja harjoitusta johtavine upseereineen.

Ensin jutun kuvitukseen. Etusivun värikuva on sommitelmaltaan varsin onnistunut. Jos kuvan vasemmasta yläkulmasta vedettäisiin jana sen oikeaan alakulmaan, täyttäsivät sotilaat kuvan vasemman alakulman ja siniharmaa usva kuvan oikean yläkulman. Vaikutelmaa tehostaa yhden sotilaan kädessä oleva punainen lippu, joka on kallellaan juuri tämän janan suuntaisesti. Sotilaat piirtyvät usvaa vasten mustanpuhuvina ja vankkoina, veistoksellisina hahmoina. Mieleen nousee hyvin samankaltainen kuva toisen maailmansodan ajoilta. Tämä klassinen valokuva esittää USA:n

merijalkaväen sotilaita pystyttämässä maansa lippua japanilaisilta valtaamansa Iwo Jiman saaren huipulle. Myöhemmin tämän saman kuvan pohjalta on tehty myös veistos. Kuvan luoma heroistis-ideologinen vaikutus on ollut suuri. Semminkin kun kuva jälkeensä paljastui lavastetuksi. Nyt meillä on tässä neljäkymmentä vuotta myöhemmin toteutettu uusi versio aiheesta "sota, sankarit ja lippu". Tässä yhteydessä lipun väri (punainen) ei mielestäni välttämättä konnotoi sosialistista punalippua.

Sisäsivun jutun kuvat muodostavat varustelukulttuurillisen kuvasarjan. Minkään kuvan nousematta muiden edelle kokonsa puolesta ne antavat tehokkaan ja iskevän vaikutelman juuri ollessaan sarjana. Ensimmäisessä kuvassa ohjusveneeet syöksyvät meri vaahdoten torjumaan "keltaisten" aluksia. Toisessa kuvas-

sa alhaalta päin kuvatus pitkähiuk-sisen tulenjohtoaliupseerin etäisyyteen katsovat kasvot piirtyvät naamioverkon luomaa taustaa vasten. Hänellä on korvillaan kuulokkeet ja suunsa edessä mikrofonit. Kolmannessa kuvassa jälleen alaviistosta harmaata usvaa vasten kuvattu alikersantti lämmittelee rukkasiaan roskapoltouunin savupiipulla. Tämä kuva on ainoa, jossa ei sotilasteknologiaa ole mukana. Se aivan kuin viestii sitä, että tärkein lenkki sodassa kaikesta edistyksestä ja teknologiasta huolimatta on yhä ihminen. Mutta muiden kuvien sanoma on selvä: armeijamme on dynaaminen, tekninen ja ajan hermolla. Hermokeskusta esittävän kuvan alla lisäksi kerrotaan, että "(t)äältä valvotaan merirajaa myös rauhanaikana, jatkuvasti". Tämä sotilaallinen valmius ei ole siis mikään hetkellisesti

kokoon kyhätty esitys. Meillä tärkein, hermokeskus, on turvallisuutta tuottavasti koko ajan varuillaan.

Jutun varusteluideologisuudelle alttiiksi tulemiseksi ei tarvitse välttämättä lukea koko juttua. Esimerkiksi tämän jutun varmasti useimmat pelkästään silmäilevät läpi katsoen vain kuvat ja kuvatekstit sekä otsikon ja ehkä hiukan tekstin alkua. Täten korostettuun ideologiseen asemaan nousevat kuvat sekä otsikko. Niihin sijoitetaan suurin osa kulloinkin käytettävistä ideologisista latauksesta.

Suuri merkitys on sillä, että pääjutun otsikko ei kerro neutraalin asiallisesti "helsinkiläisistä" tai "paikkakuntalaisista", jotka puolustavat pääkaupunkia. Sen sijaan tämän työn tekevät aidolla stadin murteella määritellyt "stadin kundit". Ensisijainen, varusteluideologinen, tulkitsemistapa on tässä pyritty saamaan hallitsevaksi tarjoamalla

lukijalle samaistumispiste (sisäänkoodaajan oletama ideaalinen lukija on tässä tapauksessa nimenomaan helsinkiläinen lukija). Samaistumispiste, lukijalle heitetty "koukku", on puhuminen helsinkiläisistä reserviläisistä "stadin kundina". Otsikossa (kuten ei myöskään itse tekstissä) tämä ilmaus ei ole lainausmerkeissä, vaikka se onkin alatyylinen. Lainausmerkkien käyttö näet olisi omiaan etäännyttämään lukijaa tarkoitetun samaistumisen sijasta.

Jutun teksti korostaa sitä, että reserviläiset ovat nimenomaan **helsinkiläisiä**: "Rauhanajan joukko-osaston, Suomenlinnan rannikkotykistörykmentin alueella toimivaan rannikkorykmenttiin kuuluu pelkästään helsinkiläisiä reserviläisiä, ja sen johtoryhmän stadilaiset liikkuvat tiiviisti pääkaupungin saaristossa. Paikallistuntemus on vankka." Sodankäynti on Helsingistä

päin katsottuna siis kirjaimellisesti omien poikien varassa.

Välilotsikon "Johtaja siviilissä, johtaja armeijassa" alla kerrotaan "stadilaisrykmentin" reserviläisjohtajien toimivan siviilissä samantyyppisissä tehtävissä kuin rykmentissäkin: "Siviilijohtaja sopii johtamistehtäviin myös armeijassa, hän on valmis ottamaan vastuun, jakamaan tehtäviä ja antamaan käskyjä". Sodankäynnistä pyritään näin muodostamaan siviilissä tapahtuvan inhimillisen toiminnan legitiimi jatke. Tämä tapahtuu osoittamalla sodankäynnin organisaation ja roolien sekä rauhanajan organisaation ja roolien samankaltaisuus. Sodankäynnin ja siviilielämän samankaltaisuuksien korostaminen ja niiden eroavuuksien jättäminen huomiotta mytologisoi sotaa. Sen kuvaaminen eräänlaisena siviilielämän jatkeena sitä muistuttavine muotoineen luo lukijalle valittavaksi tulkitse-

mistavan, joka vie pohjan kaikilta muilta mahdollisuuksilta kuvata sotaa.

Tämän jutun kuvat viestittävät lukijalleen ensisijaisesti varustelukulttuurin "kovan" puolen, tekniikan tehokkuutta. Se näyttää kuitenkin olevan ihmisen hallinnassa, joten se on myös "turvallista" tehokkuutta. Jutun tekstiosassa, luonnollisen kielen kautta, taas korostuu diskurssin tarjoama yhteisyys-puoli, siinä olemme "me" puolustamassa omaa kaupunkiamme. Mielenkiintoista tässä on nimenomaan se, että tekstin muodostamassa diskurssissa korostuva "stadilaisuus" voidaan tulkita pyrkimykseksi peittää subjektien yhteys niiden ideologiseen keskukseen, valtioon. Tilalle tarjotaan pienempää yksikköä, "stadia". Nähdäkseni tässä tapauksessa varusteluideologia on tarttunut uuteen tuoreeseen kollektiivisessä tajunnassa liikkuvaan "tervee-

seen järkeen", ideologiaan. Nimitäin nykyajan kaupungistuneille "jupeille" eivät puheet isänmaasta ja suomalaisuudesta ole ehkä yhtä sykähdyttäviä kuin vielä heidän maalaisserkuilleen, "junteille". Parempi tapa lähestyä "juppia" ideologisen vaikuttamisen mielessä on ottaa huomioon tämän oman elinpiirin merkitysyhteydet. Helsinkiläiselle "jupille" saattaa "stadi" olla pyhempi ja merkittävämpi käsite kuin konsanaan "isänmaa".

Tässä jutussa varustelukulttuuri välittyy sen tuottajilta (armeija) sen välittäjien (HS) kautta yleisön dekodattavaksi ensiksikin kuvien muodostaman esityksen kautta ja toiseksi luonnollisesta kielestä muodostuvan tekstin kielellisten merkitysten kautta. Ideologisen vaikutuksen mahdollistaa jo pelkkä kuvien sekä otsikon huomaaminen. Varustelukulttuurille on ominaista, että se lainaa merkityksiä ja sisältöjä jatkuvasti muilta elämän alueilta. Tässä varusteluideologia on käynyt kiinni kollektiivisessa tajunnassamme syntyneeseen uuteen "juppi-ideologiaan".

Lopuksi

Diskurssianalyysille ja semioottiselle analyysille on ominaista se, että niiden tuottamia tuloksia ei voida yksiselitteisesti osoittaa joko oikeiksi tai vääriksi. V. Pietilän mukaan ei ole osoitettavissa yhtä ainoaa oikeaa tulkintaa, vaan kaikkia niitä tulkintoja, jotka ovat perusteltavissa, voidaan pitää ainakin joltakin osaltaan oikeina (V. Pietilä 1982, 93). Voidaan myös puhua siitä, että tulosten on oltava korrekkeja, ts. että teksti ei ainkaan kiellä kyseisiä tulkintoja.

Lukijoiden kompetenssi vaihtelee. Kielen ominaisuutena on, että se rakentuu niin rikkaista ja mo-

nessa kerroksessa olevista tasoista, että hyvin harvoin - jos koskaan - voi kielellä operoiva olla tietoinen näistä kaikista mahdollisista merkitystasoista. Tästä huolimatta näillä eri tasoilla vaikuttava ideologia toimii: se vaikuttaa subjektien "selän takana" (Hall 1985, 26).

Sotaharjoitusten kriittinen lukija ei voi olla tulematta samaan johtopäätökseen juttujen tekijöiden suhteen kuin Hall tämän kuvatessa hegemonisen aseman sisällä olevaa ammatillisen koodin tuottamaa asemaa: tälle asemalle on ominaista, että hyväksytään se tapa, jolla sisäänkoodattava sanoma on jo merkitty ja merkityksellistetty hegemoniseen tapaan (ks. Hall 1985, 24-25). Esimerkiksi ne tilanteenmäärittelyt ja merkitykset, jotka hallitsevat sotaharjoituksista uutisointia, ovat sotaharjoitusten johdon, puolustusvoimien korkeimman tason käsityksiä asioista. Asevelvollista rivimiestä haastatellaan toki myös, mutta hän saa vastata vain "miltä tuntuu" -kysymyksiin ja sillä ehdolla, ettei erehdy purnaamaan liiaksi. Omaksutun näkökulman selektiivisyydestä suhteessa kaikkiin erilaisiin mahdollisuuksiin kuvata sotaa ja siihen valmistautumista todistaa se, että ydinsodan mahdollisuus on tyystin poissa, ainakin näistä sotaharjoituksista kuvailevista jutuista.

Syntyy tarve saada aikaiseksi myös hegemonisen diskurssin kyseenalaistavaa diskurssia, vaihtoehtoihin tulkintoihin nojaavaa journalismia. Ideologioista ja myyteistä vapaata tulkintaa ei ole - kieli ei toimi dialektisesti (Barthes 1977, 199-200). Kuitenkin esimerkiksi sodan ja rauhan kysymyksiä käsittelevässä journalismissa olisi pyrittävä tajuamaan se, että kaikki vaikuttaa kaikkeen. Nykyisellä ydinaseiden ja globaalisen tuhon mahdollisuuden

aikakaudella ei ole enää varaa tulkita näitä kysymyksiä ahtaan kansallisesta ja asekeskeisestä näkökulmasta.

Kirjoitus perustuu tekijän syksyllä 1985 valmistuneeseen pro gradu -työhön "Hegemonia, joukkotiedotus ja aseiden alakulttuuri" (Tampereen yliopisto).

Kirjallisuus

ALTHUSSER, L. Ideologiset valtiokoneistot. Jyväskylä 1984.
BARTHES, J. ym. Ways of Seeing. London 1972.
CHILTON, P. Nukespeak: nuclear language, culture and propaganda. Teoksessa Aubrey, C. (toim.) Nukespeak. The Media and the Bomb. London 1982.
van DIJK, T.A. Discourse Analysis: Its Development and Application to the Structure of News. Journal of Communication 33(1983):2, s. 20-43.
HALL, S. ym. The 'Unity' of Current Affairs Television. Teoksessa Bennett, T. ym. (toim.) Popular Television and Film. Kent 1981.
HALL, S. Sisäänkoodaus/uloskoodaus.

Tiedotustutkimus 8(1985):1, s. 15-28.
IMMONEN, K. Ryssäpropagandasta neulanpistopoliittikkaan. Kommentteja Neuvostoliitosta suomalaisessa julkisuudessa. Seminaaripaperi seminaarissa "Jatkuvuus ja muutos Suomen ja Venäjä/Neuvostoliiton naapuruussuhteissa" 26.-27.9.1985 (Neuvostoliittoinstituutti) Hauho.
LUCKMAN, R. Of Arms and Culture. Current Research on Peace and Violence 7(1984):1, s. 1-64.
PALDÁN, L. Englantilainen tiedotustutkimus - kohteita ja tekijöitä. Tiedotustutkimus 3(1980a):2, s. 13-20.
PALDÁN, L. Kulttuuritutkimusta brittiläisittäin. Sosiologia 17(1980b):4, s. 303-307.
PALDÁN, L. Mediatietoutta Birminghamista. Tiedotustutkimus 5(1982):2, s. 3-16.
PIETILÄ, V. Tiedotustutkimus: teitä ja tienviittoja. Tampereen yliopiston tiedotusopin laitoksen julkaisuja C3/1982.
PIETILÄ, V. Uloskoodaustutkimus: johdasta teemaan. Tiedotustutkimus 8(1985):1, s. 2-14.
PIETILÄ, V. Diskurssianalyysistä. Tiedotustutkimus-lehden tässä numerossa 9(1986):1.
WINSHIP, J. Handling sex. Media, Culture and Society 3(1981):1, s. 25-51.